

ПЕДАГОГІЧНИЙ ВПЛИВ – ОРГАНІЧНА КОНСТАНТА ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ІНЖЕНЕРА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

На основі теоретичного аналізу результатів психолого-педагогічних досліджень розкрито роль педагогічного впливу на формування в інженерів залізничного транспорту управлінської культури в процесі фахової підготовки. Доведено, що головною умовою набуття професіоналізму в інженерній діяльності є наявність в інженера залізничного транспорту управлінської культури.

Ключові слова: культура, управлінська культура, педагогічний вплив, інженер залізничного транспорту, формування.

Процвітання суспільства визначається в індустріальну еру перетворювальною енергією природи інженерної діяльності, яка змінює дійсність, “творенням того, чого ще не було”.

Тому модернізація залізничної галузі націлює вищі навчальні заклади на оновлення системи професійної підготовки інженерних кадрів, на реалізацію найважливішого її принципу – неперервний загальний і професійний розвиток загальної й управлінської культури особистості інженера, необхідної складової його професіоналізму.

На думку академіка І. Зязюна, всі інші принципи мають бути йому підпорядковані, забезпечуючи внутрішні й зовнішні умови його реалізації.

Особистісно-розвивальне професійне вдосконалення особистості інженера як теоретико-методологічного базису забезпечується цілеспрямованим педагогічним впливом і гуманістичним цілепокладанням [2, с. 52].

Сучасні дослідники доводять: це ще й той життєво необхідний інгредієнт для гідності та самодостатності людини, без якого неможливо створити сучасну стабільну українську державу [3, с. 259].

Сьогодні в Україні предметом багатьох досліджень є менеджмент загалом, його особливості, управлінська діяльність менеджерів промислових підприємств, військових організацій, фірм, державного управління.

Розкриттю сутності управлінської діяльності присвячено праці багатьох науковців: Є. Климова, Є. Кузьміна, Н. Кузьміної, Б. Ломова, А. Маркової та ін. Основні напрями розвитку управлінської думки країн далекого зарубіжжя висвітлено в працях Б. Басса, Е. Верландера, Р. Кеттелла, М. Макколла, А. Маслоу, Г. Мінцберга, П. Мокклера, А. Файоля, Е. Франіка, Д. Холла, Дж. Юкла. Особистісно-діяльнісний підхід у дослідженні управлінської діяльності презентують напрацювання В. Братуся, О. Леонтєва, В. Мерліна С. Рубінштейна та їхніх послідовників. Суб'єктно-акмеологічний підхід до аналізу управлінської діяльності розкрито в працях К. Абульханової-Славської, Б. Братуся, А. Деркача, О. Тихомирова та ін.

На думку дослідників (К. Абульханової-Славської, В. Андрєєва, Б. Братуся, А. Деркача, Є. Климова, Є. Кузьміна, Н. Кузьміної, Л. Орбан-Лембрик, О. Тихомирова та ін.), успіх управлінської діяльності визначається наявністю таких якостей: широкий кругозір, відчуття ситуації, творче ставлення до роботи, готовність до змін, професійна мобільність, прагнення до співробітництва, самомотивування та мотивування персоналу на досягнення продуктивних результатів, здатність передбачати результати професійної діяльності (антиципація), здатність і вміння ризикувати, позитивне ставлення не лише до роботи та співробітників, але й до себе, логічність мислення, вміння діяти самостійно, здатність брати на себе відповідальність тощо.

Наявність такого набору якостей визначає його ідеальну модель. Практика свідчить, що цей ідеал є недосяжним, проте його варто формувати для виявлення можливостей досягнення. І цьому може допомогти знання та практичне врахування акмесинергетичних підстав розвитку управління й культури управління будь-якої особистості.

Дослідженню проблем, що виникають в управлінні освітніми установами, присвячені праці М. Дарманського, Л. Калініної, Ю. Конаржевського, В. Лазарева, М. Поташика, Т. Шамової та ін.

Втім, аналіз літератури з питань керівництва, зокрема освітою, вивчення досвіду управлінської діяльності свідчать, що нині недостатньо приділено уваги ефективності професійної підготовки управлінців, вимогам, які висуває до них інтенсивно мінливе суспільство.

Серед сучасних українських досліджень цих питань особливо виділяються праці О. Видая, Н. Коломінського, А. Маковського, Т. Скрипаченко та ін. Дослідженню шляхів удосконалення кадрової й управлінської діяльності присвячено праці Л. Карамушки, М. Корнієнко, О. Сафіна, А. Філіппова. Професійні якості управлінця як важлива складова загальної структури людських якостей висвітлено в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних психологів (С. Джибб, М. Левітов, Л. Уманський та ін.).

У межах загальної особистісно-діяльнісної парадигми взаємної детермінованості ефективності управління вивчали Н. Коломінський, О. Кошинець, Л. Орбан-Лембрик та ін.

Проблеми професійної й соціальної компетентності та особистих якостей інженерних кадрів інтенсивно досліджують Є. Александров, М. Згуровський, О. Ігнатюк, В. Клепиков, О. Коваленко, В. Кремень, Б. Ломов, С. Пазинич, О. Пономарьов, О. Романовський, Л. Товажнянський, Т. Шаргун та ін. У їхніх працях розглянуто український і зарубіжний досвід створення ефективних систем професійної підготовки інженерних кадрів, розвиток педагогіки управління.

На вивчення проблем управління освітою спрямовані також зусилля багатьох науковців: Є. Березняка, Т. Борової, В. Бондаря, Л. Ващенко, О. Галуса, М. Гриньової, Л. Даниленко, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, С. Калашнікової, Л. Калініної, Н. Клокар, Н. Коломінського, Ю. Конаржевського, В. Кременя, Н. Кузьміної, В. Лугового, Т. Лукіної, О. Мармази,

В. Маслова, С. Ніколаєнка, В. Олійника, В. Пікельної, З. Рябової, С. Сисоєвої, Т. Сорочан, В. Сухомлинського, Г. Федорова, Л. Хоружої, Є. Хрикова та ін. Водночас їхні праці присвячені загальній системі управління освітою.

Мета статті – розкрити значення педагогічного впливу на формування управлінської культури інженерів залізничного транспорту в системі їх професійної підготовки.

Актуальним є дослідження порушених проблем, а також аналіз і систематизація основних напрямів подальшого педагогічного впливу на формування в майбутніх інженерів такого внутрішнього духу й практичного завдання інженерного творення, яке полягає в культурі “продовження” природи за законами самої природи, гармонізації “металу” з природою, людиною і її душею, створюючи таке нове інженерне діяння, яке не руйнує Природи, не створює катастрофи і не спотворює душу людини [1, с. 29].

Здавна культура (від лат. *cultura*) – обробка, виховання, освіта, розвиток, шанування) береже, транслює, передає від покоління до покоління систему історично розвиткових програм людської життєдіяльності, поведінки й спілкування, норм, ідеалів, гіпотез, ціннісних орієнтацій, що в сукупності та динаміці утворюють історично накопичений соціальний досвід. Отже, культура генерує також нові програми людської діяльності, поведінки й спілкування.

Спочатку культура поставала як процес розвитку людського розуму та розумних форм життя, котрі протистояли дикості і варварству первісного буття людства. Далі – історичний розвиток людської духовності, еволюція моральної, естетичної, релігійної, філософської, наукової, правової й політичної свідомості, що забезпечують прогрес людства.

Отже, в історичному розвитку поняття “культура” завжди була своя внутрішня логіка: від поступу думки від ототожнення культури з усім, що створювала людина, до аналізу активності людської діяльності й поведінки.

Але навіть у найдавнішому досвіді розвитку культури функціонували суб’єкти поведінки, спілкування й діяльності, дії та вчинки яких ставали зразком для інших у такому вигляді: майстер – це вчитель, який демонструє учню ті чи інші прийоми роботи, були об’єктом наслідування. У зв’язку із цим формувались також в історичному розвитку культури різні категорії визначення людини як суб’єкта діяльності, її спілкування та ставлення до інших людей, до цінностей життя, завдяки яким утворився універсальній культури, до якого належать категорії: людина, суспільство, свідомість, добро, зло, надія, віра, совість, обов’язок, справедливість тощо, які постають базисною структурою людської свідомості в кожному конкретну історичну епоху, яка за своєю природою є мінливим, а не застиглим утворенням.

Будь-які зміни в культурі виникають завдяки творчій активності людей. Тому людина як творіння культури водночас є і її творцем.

Зіставлення цивілізацій як різних типів суспільства свідчить, що культура й цивілізація неподільні, для кожної цивілізації характерні свої тип культури та система базисних цінностей.

На думку В. Стюпіна, сучасна техногенна цивілізація теж не є винятком: “Критичний аналіз базисних вартостей цієї культури має особливе

значення в наші дні у зв'язку з пошуком шляхів подолання глобальних криз, породжених прогресом техногенної цивілізації у ХХ ст. У виробленні нових смисложиттєвих орієнтирів і пошуку нових стратегій цивілізаційного розвитку важливу роль може зіграти *діалог культур*, використання сучасною культурою досягнень традиційних культур. Різноманіття культур та їх взаємодія є умовою їх сталого розвитку” [4, с. 24].

Нові стратегії сталого розвитку культури, розширення й наукового обґрунтування її змісту безпосередньо пов'язані з усіма напрямками багатьох наук, насамперед з *педагогікою*, про що свідчить історія розвитку багатьох з них.

Філософи доби Відродження, наприклад, визначили культуру як засіб формування ідеальної універсальної особистості – всебічно освіченої, вихованої, розвиненої в науках і мистецтвах, суспільно влаштованої (А. Фурман).

Втім, культура не зводиться до цінностей як готових результатів. У ній знаходить відображення ступінь розвитку самої людини, її свідомості та спроможностей. Культура невід'ємна від усієї життєдіяльності конкретної особи, яка є її носієм і творцем.

На думку А. Фурмана, вона є інструментом формування повсякденного співжиття груп, етносів і націй, активний стимулятор толерантності, компетентності, творчості, гармонізації конкретної поведінки, діяльності, вчинків, свободи вибору дій, виявляючи назовні її потенційні можливості як суб'єкта культуротворення, самопродукування індивідуального “Я” та колективного “Ми” [5, с. 34]. Він зазначає: “Сьогодні під впливом герменевтики, культурології, когнітивної інженерії, структурної антропології, соціології пізнання, соціології культури змінюється уявлення про онтологічний, когнітивний, гносеологічний статуси соціальної культури, яка постає органічною ланкою людського буття, формою [5, с. 34].

На наш погляд, є в такому підході велика доцільність і наукова логіка. Академік В. Андрущенко доводить її особливу значущість у професійній підготовці інженерних кадрів: “неувага (чи пряма зневага) до гуманітарної складової – літератури і мистецтва, історії і психології, соціальних наук і екології обернеться розгубленістю перед ідеалами, добром і злом, прекрасним і потворним, справедливим і не справедливим, до яких дехто з них повертається запізно. Перед нами постає талановита, здібна, конструктивна, творча і, одночасно, *одномірна особистість*, яка творить свій світ за законами “логіки металу”, а не “логіки людських відносин”.

Педагогіка, педагогічний вплив професійної освіти має “розірвати” цей світ, “втиснутись у душу” учня, студента, а потім – інженера-спеціаліста всім своїм гуманітарним еством, центром якого є Людина в її неповторності, красі і божественній сутності. Школа і технічний університет мають стати тими первинними осередками, де майбутнього інженера навчають не лише “гнути підкови”, але розуміти, для чого це потрібно, відчувати людиноспрямовану сутність культури з її “металевим остовом” і “цивілізаційним оскалом” [1, с. 33].

Педагогічний вплив на якість професійної підготовки – це специфічний процес олюднення, окультурення людської життєдіяльності, системи відносин між людьми, одухотворення інженерної праці в умовах складного ринкового соціуму.

Доведено, що майже 80% інженерів залізничної галузі працюють керівниками. Хто їх цього навчає? Вони роблять це самостійно. І допомагають їм у цьому не тільки знання. Звернемось до прикладу. На одній залізниці професору університету залізничного транспорту представили успішного молодого начальника цеху, який два роки тому закінчив залізничний університет і був його студентом. Вчився він задовільно. Але найбільше він був здивований тим, що інший студент, відмінник, на цьому ж залізничному підприємстві (і цілком справедливо) був його підопічним. Виявилось, що той, хто вчився посередньо та мав скромні технічні знання, був природженим організатором. Успішно керував людьми, ефективно й весело вмів надихнути людей на серйозні справи, вигідно використовуючи інтелектуально-інженерні можливості кожного працівника відповідно до його здібностей. Він, ніби граючись, легко розв'язував з людьми найскладніші інженерні завдання. Тоді як відмінник, який добре знав техніку, не міг навіть елементарно-професійно поговорити з людьми, не те що керувати ними.

Суспільству потрібно, щоб ці якості управлінські, управлінська культура розвивалися паралельно, втім, таке трапляється нечасто.

За результатами наших досліджень, більше ніж 70% робочого часу інженер-залізничник витрачає сьогодні на людські проблеми й тільки 20–30% – на суто інженерні.

Відомо й інше: 80% навчального навантаження в системі професійної підготовки інженера сьогодні відведено у вищих навчальних закладах на суто технічні науки, навчальні предмети.

Втім, вивчення особливостей професійної та управлінської діяльності майбутнього інженера, структури й рівня розвитку його управлінських здібностей, мотивів і цінностей настанов є однією з найважливіших складових у практиці професійної підготовки інженера, професійного навчання. Успішність такого впливу визначається тим, наскільки викладач знає психологічні й педагогічні закономірності формування особистості інженера, адже в процесі його професійної підготовки формуються не тільки знання, вміння та навички, а й здійснюється їх соціально-управлінський розвиток на основі наукових праць та результатів педагогічної науки завдяки дієвому педагогічному впливу викладачів на оптимізації вузівського педагогічного процесу.

Людське життя суперечливе, у ньому кожний індивід так чи інакше самовизначається й самоутверджується навіть у процесі існуючої конфліктологічної взаємодії протягом життя.

Формуючи політику та психологію сучасного світосприйняття, демократичне суспільство завжди створювало умови для проблемного пошуку й динаміки прогресивної життєтворчості. Саме так завжди розвивалося суспі-

льство, такі наші реалії й сьогодні, так і надалі рухатиметься суспільний процес. Інженер у ньому постає цінністю, творцем і руйнівником, що породжує ситуації проблемні, пошукові, конфліктні, а вчинки продуктивні й негативні.

Тому ХХІ ст. вимагає від особистості інженера залізничного транспорту глибоких фахових, інформаційних знань, інноваційного хисту, знання нових технологій, вияву таких чеснот, як духовність і патріотизм. У цій динаміці людського поступу до сталого розвитку суспільства особистість інженера часто заходить у конфлікт із власним “Я” та суспільним “Ми”, що потребує від інженера неординарного погляду, глибоких аналітичних роздумів, здатності відходити від стереотипів минулого, іти на ризик, утверджувати підвалини людяного, цивілізованого співжиття, приймати єдино правильні управлінські рішення. Все це може стати реальністю, якщо вузівський педагогічний процес формує творчу особистість, здатну усвідомити, що життєвих успіхів можна досягти не тільки завдяки старанності.

В умовах ринкової економіки сьогодні в повсякденній інженерній професійній діяльності можуть з’являтися такі конфлікти (і вони мають право на існування), які вимагають неабияких знань і управлінської культури в пошуку доцільних механізмів їх подолання.

Професіоналізм і особистісно-соціальний статус у професійній діяльності інженера залізничного транспорту, його імідж у процесі розв’язання виробничих конфліктів прямо залежать від знання природи всезагального, спільного й індивідуального педагогічного впливу в його органічному зв’язку з метою співробітництва та бажання професійного перетворення дійсності, облаштування її в інтересах людини, суспільства й держави, що одночасно означає й самостійне знаходження способів педагогічного освоєння, збереження, розвитку власного професіоналізму інженера.

Але педагогічна допомога може стати дієвою й успішною у формуванні управлінської культури та професіоналізму інженера залізничного транспорту тільки тоді, коли в його особистій установці відчувається безумовне позитивне ставлення до неповторних, вільних, відповідальних особистостей, які в спілкуванні з ним не є об’єктом вивчення. У цьому виявляється доцільність і значення педагогіки управлінської культури інженера, яка забезпечує йому такий перехід на гнучкі технології професійної взаємодії, стимулює узгодженість, рівновагу і, як правило, є внутрішньо прийнятими в процесі реалізації управлінського рішення.

Висновки. Отже, особливістю педагогічного впливу на розвиток управлінської культури інженера є така позитивна педагогічна мудрість, яка діє ненав’язливо, зі знаком плюс навіть тоді, коли результати інженерної діяльності не збігаються з тими, які було раніше заплановано. Завдяки грамотному педагогічному впливу на гуманістичну орієнтацію суб’єктів діяльності цей результат через деякий час може стати позитивно неочікуваним унаслідок сумісного дружнього переживання й використання творчих можливостей учасників професійної інженерної діяльності.

Виходячи із цього, педагогічний вплив на формування управлінської культури майбутнього інженера як педагогічне явище зумовлює не тільки

її успішне функціонування, а й випереджальний розвиток професіоналізму, формуючи установку інженера залізничного транспорту на самоактуалізацію та успіх.

Таким чином, науково обґрунтований педагогічний вплив викладачів вищих навчальних закладів на формування управлінської культури майбутніх інженерів залізничного транспорту означає:

- створення умов для розвитку свободи творчого самовиявлення управлінської культури і прав особистості з метою активного її саморозвитку й усвідомлення її майбутнім інженером як системи життєвих цінностей;

- у формуванні управлінської культури не слід протиставляти її засвоєнню знань і формуванню професійних умінь. Їх єдність зумовлена, наприклад, реформуванням нераціональної інформаційної системи освіти, прокладанням шляху між знаннями й власною психологічною організацією професійної життєдіяльності [2, с. 52];

- розроблення й використання таких критеріїв професійного особистісного розвитку майбутнього інженера-професіонала на основі виявлення яких удосконалюються і знання, і вміння, і найважливіші властивості управлінської культури, а також професіоналізм, зафіксовані в моделях спеціаліста і кваліфікаційних характеристиках, визначених Державним освітнім стандартом професійної освіти;

- створення нових, гнучко заданих освітніх програм, в яких визначилися б основні напрями особистісного (професійного) розвитку, а не конкретні знання, вміння, навички. Реалізація цих програм вимагає від викладача передачі професійного управлінського досвіду за допомогою імітаційно-діяльнісної ділової гри, різноманітних психологічних тренінгів, “мозкових штурмів”, де викладач отримує можливість спостерігати за динамікою професійного становлення й розвитку основних якостей майбутніх спеціалістів;

- спеціальне конструювання навчального тексту, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій, типів навчального діалогу, форм контролю за розвитком особистості в ході оволодіння знаннями й усталеними способами навчальної роботи;

- реалізація системно-стильового підходу в особистісно орієнтованій системі професійної освіти. Засвоєння нових знань і умінь повинно включати варіативність та вільний вибір параметрів навчальної й змодельованої професійної діяльності, які педагогічно впливають на розвиток певних управлінсько-особистісних якостей;

- забезпечення повноти й неперервності в розвитку загальної та управлінської культури особистості інженера, починаючи з моменту зарахування до навчального закладу й закінчуючи працевлаштуванням.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. Педагогічна поезія внутрішнього духу інженера: проблема відкриття, виховання і реалізації / В. Андрущенко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2004. – Вип. 5 (9). – С. 29–40.

2. Зязюн І. А. Філософія професійного розвитку людини / І. А. Зязюн // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2004. – Вип. 5(9). – С. 51–63.

3. Коротяєв Б. І. Педагогічна філософія : колективна монографія / Б.І. Коротяєв, В.С. Курило, С.В. Савченко ; Держ. закл. “Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во “ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 340 с.

4. Стьопін В. Культура / В’ячеслав Стьопін // Психологія і суспільство. – 2015. – № 1. – С. 24.

5. Фурман А. Соціальна культура / Анатолій Фурман, Олена Морщакова // Психологія і суспільство. – 2015. – № 1. – С. 26–36.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2015.

Сущенко Р. В. Педагогическое воздействие – органическая константа формирования управленческой культуры инженера железнодорожного транспорта

На основании теоретического анализа результатов психолого-педагогических исследований раскрыто роль педагогического влияния на формирование у инженеров железнодорожного транспорта управленческой культуры в процессе профессиональной подготовки. Доказано, что главным условием приобретения профессионализма в инженерной деятельности является наличие у инженера железнодорожного транспорта управленческой культуры.

Ключевые слова: культура, управленческая культура, педагогическое влияние, инженер железнодорожного транспорта, формирование.

Sushchenko R. Pedagogical Influence – Organic Constant Formation of Administrative Culture of Railway Engineer’s

Based on the theoretical analysis of the results of psychological and educational research uncovered the role of pedagogical influence on the formation of Transportation administrative culture in the training.

Proved that pedagogical influence means creating conditions for freedom and individual rights in order to self-general and professional future in particular; awareness and acceptance of all subjects of educational process value system in preparation specialist.

In order to develop personal criteria of Railway Engineers Professional by identifying important measure compliance with professional knowledge, skills and personality traits requirements of time, professional activities, fixed models and specialist job description, make changes to traditionally defined state educational standards of professional education. The acquisition of new knowledge and skills should include variability and free choice of educational options and simulated professional activities that affect the development of certain personal qualities, creation of new, flexible set of educational programs, which have defined the main directions of professional development, and not only specific knowledge, skills.

Therefore, pedagogical influence in shaping the administrative culture of the future engineer as a pedagogical phenomenon causes not only its successful functioning, but rapid development of professionalism, creating a setting of Transportation to self-actualization and success.

Key words: culture, management culture, pedagogical impact of Transportation, formation.